

В. Ю. Пряміцин

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

А. Г. Саградян

студентка факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню розуміння корупції з правового аспекту через аналіз встановленої юридичної відповідальності за вчинення корупційних дій. Використовуючи положення національного законодавства, публіцистичних матеріалів з протидії корупції, ми маємо за мету сформулювати визначення даного явища в юридичному аспекті. А саме, метою статті є розкриття явища корупції з правової точки зору та аналіз наукових розробок вітчизняних та зарубіжних науковців щодо правової корупції як державно-правове явище. Методологічно новим аспектом при дослідженні правового розуміння корупції є дослідження її саме як загально-правового явища. Вказаний системний підхід надає нам можливість дослідити корупцію, поєднуючи досвід національного та міжнародного рівнів. Актуальність та новизна дослідження даного питання полягає в тому, що, незважаючи на широкий спектр відповідних досліджень і не применшуючи вагомості й значущості внеску учених, слід зазначити, теоретичні та практичні аспекти корупції саме як державно-правового явища досліджені недостатньо. У статті розкрито юридичний зміст та правову природу корупції, зважаючи на встановлені види відповідальності. Здійснено опис основних видів відповідальності за вчинення дій, що пов'язані з корупцією згідно з національним законодавством. Визначені риси та чинники корупції, що негативно впливають на розвиток суспільства та побудову правової держави. Встановлено, що юридичні чинники протидії політичній корупції є найбільш дієвою і жорсткою вершиною піраміди боротьби із нею. Визначено, що категорія корупції в правовому розумінні – це корупційні діяння державних службовців, за вчинення яких нормами права передбачені певні санкції. Крім цього визначено основні вимоги до ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями та надано рекомендації щодо покращення законодавства в сфері протидії корупції.

Ключові слова: корупція, корупційні дії, державні посадовці, антикорупційне законодавство, юридична відповідальність.

Постановка проблеми. На нашу думку, сьогодні Україну можна вважати саме тією державою, яка пройшла кризу численні демократичні перетворення та зуміла закріпити результати в державному житті. А тому варто відзначити, що цей процес характеризується змінами в усіх сферах країни. Питання корупції як правового явища та її запобігання і протидії є одним

з найважливіших складових цих змін, які слід неминуче брати до уваги державним структурам. Адже саме в Україні ми можемо простежити доволі високий рівень корупції, аналізуючи праці вітчизняних науковців та експертів. Отож, ми дійшли висновку, що проблема корупції з точки зору юриспруденції лишається однією з найактуальніших питань сучасної України та супроводжу-

ється нагальною необхідністю дослідження і посилення боротьби з даним явищем, особливо це пов'язано з новими викликами правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових публікацій та праць щодо питання правового розуміння корупції таких видатних учених, як Н. Кузнецова, В. Костенко, К. Зубков, В. Дедекаєв, І. Ревак, Н. Яблоков, С. Александров, М. Кравчук, А. Петренко та інші, допомогли нам у визначенні поняття корупції з юридичного аспекту. Водночас чимало питань, які стосуються сучасного стану поширення корупції в Україні та проблем, що виникають в антикорупційній діяльності, продовжують залишатися дискусійними та потребують додаткового дослідження.

Метою дослідження є розкриття явища корупції з правової точки зору та аналіз наукових розробок вітчизняних та зарубіжних науковців щодо правового розуміння поняття корупції, аби активізувати шляхи мінімізації прояву корупції в Україні. Аби досягти поставленої цілі, слід виконати низку завдань. Тому завданнями роботи є: визначити зміст поняття корупції з точки зору права; опрацювати особливості та ознаки корупції як правового явища; дослідити міру відповідальності за вчинення корупційних дій.

Виклад основного матеріалу. Корупція – загальна назва злочинних дій у сфері державного управління, політики, що полягають у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами довірених їм прав і владних повноважень з метою реалізації вузькокорпоративних (кланових) інтересів, а також власного збагачення [6, с. 66]. У правовій літературі поширеною є думка щодо наявності двох підходів до визначення поняття «корупція». Так, у широкому сенсі це поняття позначає негативне явище, притаманне публічному апарату управління, що полягає в деградації владних структур, умисному використанні державними та муніципальними службовцями, іншими особами, уповноваженими на виконання державних функцій, власного службового становища, статусу й авторитету займаної посади з корисливою метою для особистого збагачення чи в групових інтересах.

Інший підхід (вузьке розуміння) є типовим щодо визначення корупції як ситуації, коли посадова особа схвалює протиправне рішення (іноді рішення, морально неприйнятне для громадської думки), з якого отримує вигоду інша сторона (наприклад, фірма, що забезпечує собі завдяки цьому рішенням державне замовлення всупереч встановленій процедурі), а, власне, посадовець отримує незаконну винагороду від цієї сторони [5, с. 2].

У Законі України «Про запобігання корупції» визначено, що корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 названого Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 аналізованого Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Отже, політична корупція в юридичному аспекті характеризується такими рисами: 1) має своїм базисом реальні багаторазово повторювані суспільні відносини, коли провідною рисою вищих посадових осіб держави є прагнення служити своєму (своїх рідних і близьких) приватному або корпоративному інтересу, а не публічним інтересам суспільства та/або банальна продажність з метою наживи; 2) це будь-які корупційні діяння, що здійснюються вищими посадовими особами, які мають формальні або/та реальні владні повноваження щодо впливу на прийняття загальнодержавних чи великих регіональних політичних рішень; 3) вона має фактичний і юридичний зміст, які не збігаються: спостерігається, як правило випередження фактичного змісту політичної корупції перед юридичним, коли деякі суспільні діяння, які за своєю сутністю є корупційними, ще не знайшли свого правового впливу у санкціях правових норм; 4) не всі зловживання високопосадовців держави є корупційними правопорушеннями, а тільки

ті, які відповідають специфічній протиправній меті; 5) такою метою, по-перше, є протиправне утримання влади для себе та своїх фаворитів, по-друге, максимальне вилучення із приватного сектору та публічного бюджету благ; 6) юридичні чинники протидії політичній корупції є найбільш дієвою і жорсткою вершиною піраміди боротьби із нею, при цьому основне навантаження щодо запобігання їй має лягати на плечі громадянського суспільства та ЗМІ, які своїми громадськими, журналістськими та політичними засобами мають відправляти корумпованих високопосадовців, за межі публічної влади, а ті політичні сили, які не самоочищаються від корупціонерів, – на політичне узбіччя. Саме тому з огляду на все вищесказане, можна підсумувати, що з юридичної точки зору корупція – це здійснювані корупційні діяння високопосадовцями держави, за які нормами права передбачені санкції [6, с. 66]. Що ж стосується юридичної відповідальності, то вона являє собою одну із форм соціальної відповідальності, а, в свою чергу, як відповідальність за корупційні правопорушення відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» поділяється на кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову та/або господарсько-правову відповідальність [1].

Як зазначалось вище, одним із видів юридичної відповідальності є кримінальна відповідальність, передбачена Кримінальним кодексом України від 2001 року за корупційні правопорушення Розділом XVII «Злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення є однією з найбільш суворих видів юридичної відповідальності. Кримінальна відповідальність включає (Розділ XVII КК України) відповідальність службових осіб, органів публічної влади за незаконне збагачення, за зловживання владою, службовим становищем, повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, за перевищення влади або службових повноважень, за службове підроблення, службову недбалість, встановлена відповідальність і за прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди службовою особою, за підкуп осіб, зловживання впливом, а також і за провокацію підкупу. За всі вище перелічені правопорушення встановлено певні покарання, такі як: арешт, позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю, штраф, що має на меті покарання, перевиховання правопорушника та запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так й іншими особами [2, с. 167].

Наступною, менш суворішою відповідальністю за кримінальну, є адміністративна. Відповідальність за корупційні правопорушення встановлена у Кодексі України про адміністративні правопорушення у Розділі 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією». Відповідальність встановлена за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків, порушення вимог фінансового контролю, порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень, невжиття заходів щодо протидії корупції [3].

Якщо говорити про порівняння двох вищенаведених видів юридичної відповідальності, то можемо з впевненістю відмітити, що адміністративні санкції більш м'які, хоча і мають таку ж мету, як і кримінальна. Прикладами адміністративної відповідальності за вчинення корупційних дій можуть бути штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності.

Щодо дисциплінарної відповідальності, підставою для притягнення особи до такого виду покарання вважається дисциплінарний проступок. Невиконання або неналежне виконання службовцем обов'язків, які покладені на нього – саме те, у чому полягає сутність дисциплінарної відповідальності. Тобто, якщо певна особа притягується до адміністративної відповідальності, то її можуть відсторонити від виконання покладених на службовця обов'язків, що закріплено у Розділі X Кодексу законів про працю України [4].

А, якщо особа вже притягується до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних дій, то дисциплінарна відповідальність полягає у її звільненні.

Майнова відповідальність характеризується матеріальним відшкодуванням збитків, а також у встановленні санкцій майнового характеру, які зазначались вище за адміністративну чи кримінальну відповідальність.

Як бачимо, основна ціль встановлення юридичної відповідальності це контроль, регулювання та надання стимулу для належного виконання особами їх обов'язків. Ми вважаємо, що одна з кращих пропозицій для ефективної боротьби з корупцією є вдосконалення та встановлення відповідності у законодавстві, що розгулює вищевказану сферу. Адже, з огляду на проаналізоване, можна відмітити, що відсутня відповідність між поняттями, тому що термін «корупція» ми зустрічаємо у законі, а вже в кодексах – «неправомірна вигода». Тому слід виправити ці прогалини серед законодавчих актів, аби усунути неякісне законодавство та провокації корупційних дій.

Ефективна боротьба з корупцією є важливою основою реалістичної перспективи членства в ЄС для цілісної та суверенної України. Громадянське суспільство України вже бере досить активну участь у процесі реформ і перетворень, які проходять у надзвичайно важких умовах. У багатьох важливих зацікавлених сторін громадянського суспільства існує величезне бажання викоринити корупцію, яка згубно позначається на повсякденному житті населення України. З корупцією можна ефективно впоратися шляхом забезпечення: 1) такої організації держави, яка забезпечувала б систему стримувань і противаг шляхом поділу та блокування повноважень; 2) професійної етики в державному секторі; 3) незалежності судової влади; 4) свободи та плюралізму преси як четвертої влади; 5) децентрації економічної влади та її впливу на політику; 6) активного громадянського суспільства, розвиток якого, проте, значною мірою залежить від попередніх аспектів. У державній службі, тобто державній адміністрації в рамках виконавчої влади, необхідно ухвалити правові норми, які будуть перешкоджати зловживанню владою з боку посадових осіб [7, с. 134].

Безумовно Україна вживає доволі багато заходів щодо боротьби з корупцією, це можна заргументувати великою кількістю нормативно-правових актів, що регулюють це питання. Проте ефективність цієї боротьби не висока, саме тому ми повинні орієнтуватись більше на нюанси та особливості антикорупційної політики країн, що вже певним чином досягли успіху в даному питанні. Зважаючи на це, погоджуємось з думками науковців, що досліджували проблему корупції, що керівництво України повинно внести зміни в положення національного антикорупційного законодавства, з метою усунення явища корупції з правового життя громадянина України.

Висновки і пропозиції. Отже, визначивши правовий зміст корупції, можемо з впевненістю сказати, якщо говорити про це явище, оцінюючи його важливість та актуальність у правовій системі України, що саме корупція є складною і комплексною категорією, яка вже певним чином закріпилась у правосвідомості багатьох і не лише державних службовців, а й звичайних громадян. Адже вони повинні усувати всі можливі провокації та моменти для існування корупції, а не, навпаки, створювати належні умови для динамічного розвитку надалі і ще більшого поширення у різних сферах.

Проаналізувавши антикорупційне законодавство України, можна зробити висновки, що наразі питання подолання корупції лишається відкритим, хоча наша держава активно бореться, щоб її усунути. Дослідження щодо встановлення юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень дають змогу виокремити серйозність та пріоритетність проблеми подолання корупції.

Список використаної літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов.: станом на 1 вересня 2014 року (офіц. текст). К. : Паливода А. В., 2014. 212 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984: станом на 09.05.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971: станом на 26.04.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
 5. Александров С. Г. Юридична дефініція поняття «корупція». *Історія держави та права*. 2007. № 11. С. 2–8.
 6. Ваньчик Ю. А. Нормативно-правове забезпечення запобігання і протидії корупції в Україні. *Сучасні тенденції в юридичній науці України*. 2017. С. 112. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/21feb2017/18.pdf>
 7. Гуменюк Т. Відповідальність державних службовців за корупційні прояви (на прикладі окремих країн Європи). *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 127–136. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/2011/2136>
-

Pryamitsyn V., Sahradyan A. Legal understanding of corruption through the prism of the study of legal responsibility

The article is devoted to the study of the understanding of corruption from the legal aspect through the analysis of the established legal responsibility for committing acts of corruption. Using the provisions of national legislation, anti-corruption journalistic materials, we aim to form a definition of this phenomenon in the legal aspect. Namely, the aim of the article is to reveal the phenomenon of corruption from a legal point of view and to analyze the scientific developments of domestic and foreign scholars on legal corruption as a state-legal phenomenon. A methodologically new aspect in the study of the legal understanding of corruption is the study of it as a general legal phenomenon. This systematic approach gives us the opportunity to investigate corruption, combining experience at the national and international levels. The relevance and novelty of this issue is that, despite the wide range of relevant research and not diminishing the importance and significance of the contribution of scientists, it should be noted that theoretical and practical aspects of corruption as a state and legal phenomenon are insufficiently studied. The article reveals the legal content and legal nature of corruption, given the established types of liability. A description of the main types of liability for acts related to corruption in accordance with national law. The features and factors of corruption that negatively affect the development of society and the rule of law have been identified. It has been established that legal factors in combating political corruption are the most effective and rigid top of the pyramid against it. It is determined that the category of corruption in the legal sense is the corrupt acts of civil servants, for the commission of which the law provides for certain sanctions. In addition, the basic requirements for the effectiveness of the fight against corruption offenses have been identified and recommendations have been made for improving anti-corruption legislation.

Key words: *corruption, corrupt actions, government officials, anti-corruption legislation, legal liability.*